

39

ZENBAIT ADITZEN ERREGIMENA

Zenbait idazle eta irakasleren artean zalantzak sortzen dira askotan aditz batzuen erregimena dela eta. Horrela *gonbidatu diot* bezalakoak entzun daitezke eta, halaber, ez dira falta *nik lagunduko dizut* bezalakoak gaitzesten dituztenak ere. Aditz horietako batzuk alderatuko ditugu hona, literaturan nola erabili izan diren ikusteko.

- *Gonbidatu, gonbidatzen*

Aditz honek *du* eskatzen du, eta ez *dio*, literaturan ageri diren ehundakako adibideek, eta gaurko erabilerak ere, ongi aski erakusten duten gisa. Esan beharra da XVI-XVII. mendetik hona aise erabiliagoa dela aditz hau Iparraldean, Hegoaldean baino (*gomita, gomitatu* formekin gainera). Hona hemen adibide batzuk:

Afaitarako konbidau ebalá fraile sermoilari bere debozinoko santua (T. Etxebarria, 231)

Sanjuanetan konbidau ninduen (J. San Martin, 232)

Jabiak nindun gonbidatu (Txirrita, 171)

Neskeak bear dau anaiketakoagaz auzoak gonbidau (E. Azkue, 96)

Pitxar bat ardorekin gonbidatu zituen bi ganbeluak gizon onek (Urruzuno, 118)

Gonbidatzen gaituzu zeruko ogi hunetarik jaterra (Materre, 8)

Aingeruen kantuek gaituzte gonbidatzen (Echeberri, 7)

Gonbidatzen zaituztedan bitartean elkarri zor diozuen amorioaren geiagotik geiagora berretzera (Pouvreau, 17)

Jainkoaren graziak intzitatzen eta gonbidatzen du gure arima (Haraneder, 45)

Umeen bozek gonbidatzen haute ezagutzerat hire aita (Larregi, 47)

Elizak gonbidatzen gaitu (J.B. Elissamburu, 131)

Gonbidatzen zuen krakada egiterat (Zalduby, 123)

Ahaide gaztea bere lagunarekin mahainerat gonbidatu zuen (Zerbitzari, 209).

- *Iguriki & igurikatu*

Iguriki forma guztiz erabilia izan da Iparraldean. Behin batean NORK NORI edo NORK ZERI erregimena zeraman aditz honek, baina XVIII. mendetik hona, NORK NOR edo NORK ZER nagusitu da orotan. Hemendik egin behar da, beraz, batasuna. Esan dezagun, bestetik, *igurikatu* forma aski berria dela:

Iguriki zinioen tormentan (Echeberri, 7)

Iguriki derautazu orai artean (Materre, 8)

Zer izanen da igurikitzen baderaut? Zer izanen da igurikitzen ezpaderaut (Axular)

Gaua dencan iguriki behar diogu argiari (Pouvreau, 17)

- Ez dut beraz bertzerik igurikitzen* (Haraneder, 45)
Josepek ez zuen argia iguriki (Larregi, 47)
Hanbat gaixto adixkidia: igurikatzen zütü zartaginak gure etxen (Archu, 89)
Adimenduak ez du iguriki urtheen adina (Hiribarren, 131)
Hanbat urthez iguriki eta jasan zaitut (Duvoisin, 127)
Birden bizi bat oraino zuela igurikitzen (Goyhetché, 123)
Nik hemen igurikatuko zaitut (Laphitz, 128)
Luzarotxo bera igurikitzen berari begira egonta, Isabel agertu zitzaigun (R.M. Azkuc, 188)
Aspaldian igurikatzen zuen unti xahar hura (Narbaitz, 274)
Batak bestea igurikatzen zuten (Mirande, 278).

• **Itxoin, itxoiten**

Itxoin forma Gipuzkoan baizik ez da aurkitzen eta hor ere XIX. mende bukaeran, euskara mintzatuari, bereziki. NORK NORI erregimena darama beti (*Mikeli itxoingo diot*), non ez den objekturik gabe gertatzen (*Hemen berean itxoingo dut*). Objekturik ez duenean NOR NORK hartzen du. Beraz:

- Arri itxoiten zagon bitartean* (V. Mokoroa, 121)
Emen itxoingo ziotet beaz gure mutillai (M. Lekuona, 203)
Itxoingo diegu guztiai (A. Labayen, 200)
Emen itxoingo diot (N. Echaniz, 270)
Plazan itxoingo dizutet (J. Echaide, 255)
An berari begira eta itxoiten zeuden (D. Intza, 182).

• **Itxaron, itxaroten**

Itxaron aditza, Bizkaian *itxaron* eta Gipuzkoan *itxoin*, Hegoaldeko idazkietan aurkitzen da, bai NORK NORI bai NORK ZER erregimenekin erabilia. Euskara baturako proposatzen da bide beretik jarraitzea, hots, objektua baduelarik NORK NORI, eta objekturik ez dagoenean NOR NORK:

- Zeren begira edo zer itxaroten egongo zara?* (Echeita, 159)
Artzain txarragan, artalde onik ezin legike itxaron (Enbeita, 226)
Jainkoagan itxaroten dot bere kurutzia eruateko indarra (J.A. Mogel, 71)
Beragandik itxaroten dogu eskatuten doguna (Astarloa, 67)
Gelditu ziran ba bijak, batak bestiari itxaroten (Kirikiño, 157)
Ez erritarren aldetik sari on bat itxaron (Tx. Agirre, 100)
Itxaron barik gizonai (E. Azkue, 96)
Hainbeste itxaron dut! (Gaztelu, 248)
Meza ondoan itxarongo dizut (J. Echaide, 255)
Alferrik itxaron dut (Orixe, 176)
Bi ordu itxaron behar izan genituan (Oskillaso, 223).

• **Deitu, deitzen**

Gaur arte dirauen tradizioari jarraikiz Iparraldean DEITU aditzaren erregimena NOR NORK izan da eta Hegoaldean, berriz, aditz berarckin NORI NORK nagusitu da. Euskara batuan bi formak dira onartzekoak:

- Asto bati deitu neike andria?* (J. San Martin, 232)
Notarioari deituko deitsagu (F. Bilbao, 230)

- Deitu deutsa aitak txakurrari* (Erkiaga, 230)
- Osorik deitu ninduzun* (Gandiaga, 237)
- Deitu biar jako abere sendatzalliarri* (Uriarte, 101)
- Deitu eutsan Tramanak Manaziri* (Tx. Agirre, 161)
- Geuk be deitu daiogun txori orren antzera* (K. Enbeita, 149)
- Egongo nintzate luzaruago zubekaz deituko ezpanenduke elexako zereginak* (J. J. Mogel, 70)
- Deituko eutsan konfessore on bati* (J.A. Mogel, 59)
- Naiz ogizaleari deitu Begizuri* (Arrese Beitia, 97)
- Semearen izenaz deituko dizu* (G. Arrue, 116)
- Sendagileari deituko al diogu?* (T. Alzaga, 205)
- Zertara deitu nauzun* (M. Lekuona, 203)
- Ez neri izen itsusi ori deitu* (A. Labayen, 200)
- Deituko ditut lagun berriak* (M. Lasa, 249)
- Askotan deitu zituen munduko guziak bere erreinu berera* (Mendiburu, 33)
- Jaungoikoak deitu zaitu Kristaaua bere fede santura* (Agirre Astcasu, 77)
- Deitu omen zituen abere guziak* (Iturriaga, 73)
- Jonasen seme, Simon zera, zuri Zefas, au da, Pedro deituko zatzu* (Lardizabal, 111)
- Ribadeneirak deitu zion, soldadu txar zorakerizalea* (J.I. Arana, 114)
- Billera oni ederki leikiok deitu umillen billera* (Beobide, 112)
- Deitu zaidazu Joxe, soil soilik!* (A. Labayen, 271)
- Don Tomasi deitu beariko diogu Joxe Mari* (N. Echaniz, 270)
- Figura trixte deituko diote* (Berrondo, 266)
- Urrutizkinez deitu dit* (Txillardegui, 263)
- Ni ere deitu ninduten* (Anabitarte, 261)
- Altzolako jaunak deitu zun Beltran bere lengusua* (J. Echaide)
- Joxeri deitu zion* (Tx. Agirre)
- Deitu zioten Bernardotxori* (F. Goñi, 194)
- Ordezkarriak batzar batera deituko zaituztegu* (Lizardi, 189)
- Andresen anai Simoni deitu zion Jesusek izengoitiz Arria, gero deitu zituen besteren batzuku eta aen artean Matheo* (Ubillos, 35)
- Donostiako urian bizi nintzala, deitu izan ninduen Madriltar gizon andizki batek* (Iztueta, 82)
- Maria deitu zuen ixilkan esanez: Maisua or da ta deitzen zaitu* (Iraizoz, 183)
- Jainkoak deitu nindun bidetik aldegin nun, damurik* (Orixe, 176)
- Tribunalera deitu nazazu oiek gezurrak badira* (Txirrita, 164)
- Deitu zituen bertan erriak, itxeko guziak eta kontatu zien ekusi eta aditu zuena* (Mendiburu, 33)
- Zorteak deitu izan gintuen* (M. Etchamendy, 220)
- Telefonoz deitu zuten* (Oskillaso, 223)
- Sabarotz deitu zuten Uztaritzeko erreitor* (M. Hiriart Urruty, 134)
- Horra non jende guziek deituko nauten dohatsua* (Joannategui, 130)

Janpiuarrek deitu zuen bere iloba (M. Izeta, 224)

Azkar deitu sendakina! (F. Irigaray, 219)

Egun batez, Euskaltzaindiak bere ganat deitu zuen idazle bikaina (J. Etchepare, 214)

Toki hau deituko dute Euskaldun Zerumendi (Iratzeder, 208)

Bekatu kapitalak komunki mortalak deitzen zazpiak (Kat. Erronkari, 145, 147, 148)

Horiek ere pastoral deitu zituzten (J. Casenave, 281)

Geley ektoplasma deitu zuen gizaki zenbaiten gorputzetik horrela atera eta hukigai ditekeen ekai hori (Mirande, 278)

Lehenago enekin izan dut Etxeberri deitu bat errotik euskalduna (J. Etchepare, 277)

Ez zen segur itsasontzi txarra Santiago deitu Karaka (P. Narbaitz, 274)

Abokat Pierris deitu zutut ene aintziniala jitea (Astolasterrak, 92)

Ni naiz deitu zaitudana. Nik deitu itut ene graziaz (S. Pouvreau, 16)

Hunetakotzat deitu zuen Noe zeritzan gizon bat (Axular, 9).

• **Lagundu, laguntzen**

Lagundu, laguntzen aditzaren erregimena NORK NORI izan da Iparraldean XVII. gizaldi arte; baina geroztik Iparraldeko tradizioaren arabera NORK NOR besterik ez da. Hegoaldean, ordea, NORK NORI da nagusi. Beraz, euskara batuan bi formak dira onartzekoak:

Izekok lagundu eion auzi orretan (Echeita, 159)

Ama euskarari bizi dan arte egin daiogun lagundu! (B. Enbeita, 226)

Pozik be lagunduko neuskio (F. Bilbao, 230)

Badaezpada mutiko onek lagundu begizu! (Erkiaga, 229)

Antiguako Amak lagundu dakigula! (Tx. Agirre, 161)

Neure Ângeru Guardakoa lagundu egidazu! (Mogel, 70)

Arren ta arren, lagundu zadazute! (V. Mokoroa, 121)

Jaungoikoak lagunduko dizu ezegoki gabe eta ondo iritxi zaitean (G. Arrue, 116)

Itzulkizunak lagundu dezake jatorrizkoa obeki ulertzen (Gaztelu, 248)

Bear zalarik alkar lagundu (Basarri, 245)

Aurrak asi zaizkio piska bat lanian, lagunduko diote gauza ez danian (Uztapide, 237)

Ordu azkenaldikoan ari lagundu zion nere adiskide apaiz on batek (Mendiburu, 33)

Berak gau eta egun lagunduko dizu (Agirre Asteasu, 75)

Lagundu bear zaio beargilleari, ez, ordea, beinere jende alferrari! (Iturriaga, 78)

Badakizu lagundu behar zatzaizkidala (Materre, 8)

Jainkoa heldu eta lagunduko zaiku (Pouvreau, 16)

Nork lagunduko zaika? — Nehork erranagatik ezetz, etzaizula lagunduko, eztuzu sinesten (Axular, 9)

Lagundu nauzu graziaz, lagun zakizkit konplitzeko behar den indar guziaz! (Gasteluçar, 12)

Behar dugu guziek elkar lagundu (Chourio, 25)

Davit galtzera zohan bere bizia, bere emazteak lagundu ezbalu (Larregi, 46)

Lagunduko zituzte abokatak (Monho, 83)

Hitzeman dauku lagunduko gaituela (Duhalde, 84)

- Jainkoak erran zuen elkar lagunduko duzue* (Duvoisin, 136)
Ikusiko dugu nongo jainkoak lagunduko zaituzten! (Hiribarren, 131)
Handik ateratzen lagunduko haut nik hi (Goyhetché, 123)
Mutila lagundu zuen sukaldeko lanen egiten (Laphitz, 128)
Hartu zuen polliki besotik eta lagundu bere ganberalat (Joannateguy, 130)
Lagunduko zaitut zure xede handien betetzen (Hiriart-Urruty, 134)
Amak gaitik lagunduko (Oxobi, 207)
Ez dakizu Mayi lagundu behar dutala bezitzen? (Lafitte, 215).

Hortaz, hau da Euskaltzaindiaren erabakia ondoko aditz hauen erregimenaz:

- *gonbidatu* aditzak NOR-NORK eskatzen du: “Mikel gonbidatu dute”
- *iguriki* aditzak NOR-NORK eskatzen du: “Ez dute bertzerik igurikitzen”
- *itxoin* eta *itxaron* aditzek NORK-NORI eskatzen dute objektua dutenean: “Mireni itxoin zioten eguerdiraino”. Eta objekturik gabe daudenean NOR-NORK behar dute: “Egongelan itxoin dute goiz osoan”
- *deitu* eta *lagundu* bietara erabil daitezke: “Mikeli deitu diogu”, “Mikel deitu dugu”; “Mikeli lagundu diote”, “Mikel lagundu dute”.

(Euskaltzaindiak, Donostian, 1995.eko uztailaren 28an onartua)